

Oktasaš Sámi oaivil Deanu soahpamuševttohussii

Norgga Suoma kommišuvdna lea gárvvistan ođđa bivdonjuolggadusevttohusa Deanučázádaga riikkarájá oassái. Njuolggadusat galggašedje fápmui bidjot geassit 2017`s. Jos njuolggadusárvalus duohtan dahkko, de dat gáržžida garrasit guovllu bivddu. Buodđumii ja golgadeapmái ii leat šat addon menddo viiddis bivdoáigi. Kommišuvdna lea sin evttohusas váldimin eret guovllu fierbme-bivddus badjel 40 beaivve boahte jagi rájes. Dáid árbevirolaš bivdoneavvuid leat dážat ja láddelaččat áigá jo háliidan álfárot jávkadit. Oaggus váldet fas fargga 25 beaivvi. Dan sadjái lea vierisbivdu meannuduvvon eanet árbmugasat. Stáhtanjuolggadus bidjan ja koartavuovdin olggobealeolbmuide leamaš dávjá guovllus ságastallanáššin, erenoamážit man viiddis dát váldi stáhtain duođas lea. Stáhta oaivvilda luossanálii lea heahtedilis Deanus, mii lea váldosivva das ahte garradahttit bivdonjuolggadusaid Deanučázádahkii. Dat ii doala deaivása, luosat leat doarvái čázádagas.

Dat leamaš dán rádjai dábálaš dáhpai Deanučázádaga luossabivdoservodagas ahte olggobealebivdiid bivdodeaddu, galgá gierdat garrasat bivdogahepedemiid go guovllu bivdit jos luossavalljodat lea áitojuvvon. Dán vuogi eiseválddit eai oro šat čuovvumin.

Viiddis luossabivdonjuolggadusat Deanučázádahkii ja vutnii leat maiddái čađahuvvon norggabeallái jagiid 2012 ja 2015. Guovllubivdu gillái dänge vuoru eanemusat njuolggadusaid čađaheamis. Sivas manimuš áiggiid olu reguleremiidda, galgá leat váldooaivil eiseválddis dasa ahte čázádaga luossavalljodat leat garrasit geahppánan. Dán guovllu olbmot eahpidit, sivas go stáhtaid dutkamat luossavalljodaga hárrái leat heittogat ja go dieđut guovllu sámi bivdoárbevieruide hilgojuvvojit áibbas.

Ođđaáigge olggobeale bivdu rádjájoga oasis lea ožžon Deanus menddo stuorra saji. Otne bivdet turisttat badjelaš beali luossasállašis. Dát bivdu dáhpáhuvvá áigodagas goas luossanálle lea eanemus rašis dilis. Bivdiid- valljivohta billista guovllu bivddu gos eanaš ássit leat sápmelaččat. Dán bivddu ferte buorebut ráddjet vai dás boahtá eanet ávki guvlui.

Norgga ja suomabeale guolástanvuoigatvuođalaččat vuosttildit danin čađaheami Norgga/Suoma kommišuvdna evttohuvvon bivdonjuolggadusaid Deanučázádaga rádjaguvlui. Kommišuvdna ferte geassit ruovttoluotta evttohusas, ja doalahit oanehassii ain doaibmi njuolggadusaid. Dálá

kommi-šuvdnaortnet lea dološmállet ja lea bázahallan áiggi dáfus. Dan ferte ođastit ja heivetit áigeovdilis riektedilihálddašeapmái. Earret ahte sirdit válldi báikeolbmuide, de ferte dasa lasihit luosa dutkangelbbolašvuoda masa maiddá gullá sámi luonddu-árbevieruid vuhtiiváldin.

Stáhtain ii dáidde leat riekti vuovdit guolástuskoarttaid dan sturrodagas ahte bealli sállas lea sirdašuvvon bivdiide geain ii leat árbevirolaš bivdoriekti. Dán dili livččii leat dárbu kommišuvnnas čielggadit ovdal njuolggadusat biddjojedje.

Lea imaštahti go suomabeale kommišuvdnalahtut leat ribaheamen guovlluolbmuid opmodagaid ala bidjat bivdonjuolggadusaid jearakeahtta oamasteaddjiin. Eiseválddit galggašedje diehtit ahte 75% Deanučázádaga suomabeale čáziin gullet guovllu guolástangottiide, geaid lahtut leat eatnašat sápmelaččat. Dán berre kommišuvnna lagabuide čilget.

Kommišuvdna njuolggadusbarggus maiddá rihkku sihke riikasis lágaid ja gaskkariikkalaš konvenšuvnnaid, erenoamážit Finnmárkku lága (2005), mánggabealat luonddulága (2008), ILO-konvenšuvnna nr 169 ja ON-artihkal 27. Oktiibuot leat rihkkumat nu stuorra ahte stáhta sisabahkken billista ja hehte sámi materiálalaš kultuvra doaibmat.

Min gáibádušat:

1. Mii vuosttildit Suoma ja Norgga gaskasaš soahpamuša vuolláičállima Deanu čázádaga guollebivddus ja Deanu čázádaga bivdonjuolggadusaid dohkeheamis daid ákkaiguin, mat leat maŋnelis dán cealkámušas. **Mii gáibidit Deanu soahpamuš- ja njuolggadusevttohusa hilgut.**
2. Min oaidnu lea, ahte Deanu soahpamuš- ja njuolggadusevttohusa galgá hilgut, danin go evttohusas leat garra váilevuodát, mat sáhttet rihkkut mánggaid olmmoš- ja vuodđovuoigatvuodaid. Juos evttohus ollašuvvá dat huksegoahtá Deatnoleagis opmodaga ođđa juohkima.

Min oaidnu lea, ahte bivdovuoigatvuodaid ii oaččo heajudit dálážiš šat eanet. Deanu bivdovuoigatvuodát gullet dáluid opmodatvuoigatvuodáide. Dat leat heajuduvvon eanet go eará bivdu čađa dan áiggi maid Deanu čázádaga luossabivdu leamašan soahpamušain stivrejuvvon. Suomabeale sturorajuogus guollesálaš lea merkejuvvon dáluide go muđui Davimus Suoma eatnamat eai livčče dáhkidan sturorajuohkodáluid ealáhusa. Deatnoleagi luossajogat leat sápmelaččaid “niittut”. Dáluid bivdovuoigatvuodaid heajudeapmi lea goaridan dáluid ealáhusa.

3. Mii oaivvildit, ahte Deanu soahpamuš- ja bivdonjuolggadusevttohus galgá Suoma riikkabeivviid giedahallamii ja evttohus galgá giedahallot maid vuodđoláhkaválljogottis, gearddi evttohus rihkku sáme kultuvrra suoji, opmodatsuoji, ovttaveardásašvuoda ja go dat lea olmmošvuoigatvuodaid čuovvungáibádušaid vuostá.

4. Mii gáibidit maiddáa ahte guollečáziid eaiggádiid oainnut váldojuvvojit vuhtii soahpamuš- ja njuolggadusevttohussii. Duohtavuolta lea, ahte suomabeale ráđđádallamiin evttohusas jienastuvvui dásseboadus, ja dat juo livččii galgan boktit jurddašit makkár heajos váikkuhusaid evttohus buktá. Norggabeale ráđđádallamiin báikkálaččaid ja sámiid ovddasteaddjit eai lean oba bovdejuvvon mañimuš ráđđádallamiidda. Nuba mii evttohit eana- ja meahccedoalloministeriijai suomabealde ja dálkkádat- ja birasdepartamentii norggabealde ráhkadahttit sosiálalaš, kultuvrralaš, biras- ja vuoigatvuodalaš váikkuhusaid árvvoštallama.
5. Mii evttohit, ahte soahpamuša fápmuibohtinlágas nannejuvvo sápmelaččaid guolástanvuoigatvuodaid oamasteaddjiid sajádat go soahpamuša válmmaštallat ja ollašuhttit nu ahte ásahit Deanu čázádaga báikkálaš hálddahusa, masa addojuvvo doaibmaváldi dikšut virgeolbmo bargguid. Vuolggasadjin galgá leat dálá Norggas jagis 2011 ásahuvvon báikkálaš guolástanhálddahusorgána. Dasa lassin fanasregistaras galggašii mearridit fápmuibohtinlágas. Lágas galgá maid mearridit buhtadusain, mat bohtet evttohuvvon bivddu ráddjemiin guolástanvuoigatvuodaid oamasteaddjiide seammá láhkái go suomabeale Deanu buhtaduslágas (501/1991) lea dahkkon.
6. Suoma stáhta galgá ain ovddosge guoddit ovddasvástádusa evttohusa dagahan goluin, nugo váktadoaimmas, čuovvumis ja dutkamušas. Luossanáliid bivddu merrema várás atno diehtu das, man olu jogaide bohtet godđuguolit. Dán sáhtta ollašuhttit skádjamihttáriin, nugo lea dahkkon Duortnoseanus ja Simojogas.
7. Dáid lassin mii evttohit, ahte Suopma ja Norga ráđđádallagohtet odđa soahpamuš- ja njuolggadusevttohusa. Bivddu sáhtta ráddjet dálá soahpamuša 7:et artihkkala vuodul ja stivret lustabivddu vaikkeba hattiid bajidemiiguin ja bivdoáigemearrádusaiguin. Dálá soahpamuša galgá doallat fámus ain ovddos.

Suomabeale osolašgottit dorjot dán cealkámuša: Veahčatnjárgga osolašgoddi, Njuorggán osolašgoddi, Ohcejoga girkosiidda osolašgoddi, Vuovdaguoikka osolašgoddi

Deanučázádaga Luossabreavaeaiggádiid Searvi

Deanučázádaga Oagguidsearvi

Badje-Deanu siida

Sámi Ealáhussearvi

Deanu Sámiid Searvi

Deatnogátte Sámiid Searvi

Goahtegarrret

Yhteinen saamelainen näkemys Tenon sopimusehdotukseen

Norjalais-suomalainen komitea on valmistanut uuden kalastussääntöehdotuksen Tenojoen vesistön valtakunnan rajan osuudelle. Sääntöjen on suunniteltu tulevan voimaan kesällä 2017. Jos sääntöehdotus toteutetaan, se tulee vähentämään kovasti paikallisten pyyntiä. Patopyynnille ja kulkutukselle ei jää enää paljoa pyyntiaikaa. Komitea on ehdotuksessaan ottamassa pois paikallisesta verkkopyynnistä 40 päivää ensi vuodesta lähtien. Näitä perinteisiä pyyntimuotoja ovat norjalaiset ja suomalaiset kautta aikain halunneet hävitettävän kokonaan. Uistinkalastusta rajoitetaan puolestaan 25 päivää. Sen sijaan ulkopaikkakuntalaisten pyyntiä käsitellään armollisemmin. Valtiosopimuksen uudistaminen ja lupien myynti ulkopaikkakuntalaisille on monesti ollut keskustelun aiheena, varsin siten, että kuinka laajaa valtioiden valta oikeasti on. Valtion mukaan lohikanta on hätätilassa Tenossa, joka on pääsyy pyynnin rajoittamiseen Tenojoen vesistössä. Tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa, lohta Tenon vesistössä on tarpeeksi.

Tähän asti on ollut tapana Tenon lohenpyyntiyhteisössä, että ulkopaikkakuntalaisten kalastajien pyyntipaineen tulee kestää suurempia rajoituksia kuin paikallisten pyynnin tilanteessa, missä lohikanta on uhattuna. Tätä käytäntöä viranomaiset eivät enää tunnu noudattavan.

Norjanpuoliselle Tenon vesistöön ja vuonolle on toteutettu laajoja lohenpyyntirajoituksia vuosina 2012 ja 2015. Paikallisten pyynti kärsii tälläkin kertaa eniten sääntöjen uudistuksessa. Viimeisten vuosien useisiin rajoituksiin on syynä, että viranomaisten mielestä vesistön lohikanta on vähentynyt kovasti. Seudun ihmiset epäilevät, että valtioiden tekemät tutkimukset lohikannoista ovat heikkoja ja tietoja alueen saamelaisista perinteisistä pyyntimuodoista ei oteta huomioon ollenkaan.

Nykyajan ulkopaikkakuntalaisten pyynti rajajoen osalta on saanut Tenolla liian suuren roolin. Tänä päivänä matkailijat pyytävät reilu puolet lohisaaliista. Tämä pyynti kohdistuu ajankohtaan, jolloin lohikanta on eniten herkässä tilanteessa. Kalastajien suuri määrä haittaa alueen paikallista pyyntiä, alueen asukkaista suurin osa on saamelaisia. Matkailijoiden pyyntiä tulee rajata paremmin, jotta siitä saadaan enemmän hyötyä alueelle.

VNK:lta tilattu käännös pohjoissaamenkielisestä lausunnosta

Norjan ja Suomen kalastusoikeuden haltijat vastustavat siksi toteuttamasta Norjan/Suomen komitean ehdottamia kalastussääntöä Tenon vesistön rajajokiosuudelle. Komitean tulee vetää takaisin ehdotuksensa, ja pitää voimassa nykyiset yhä toimivat säännöt. Nykyinen komiteajärjestelmä on vanhanaikainen ja jäänyt jälkeen kehityksestä. Sitä on tarpeen uudistaa ja sopeuttaa ajantasaisiin oikeushallintoihin. Muun muassa siirtää valtaa paikallisille ja lisätä lohitutkimuksen pätevyyttä johon kuuluu myös saamelaiden luontoperinnetiedon huomioiminen.

Valtiolla ei taida olla oikeutta myydä kalastuslupia tällä laajuudelle niin, että puolet saaliista on siirtynyt niille, joilla ei ole perinteistä pyyntioikeutta. Tätä tilannetta olisi syytä komiteassa selvittää ennen uusien sääntöjen asettamista.

On hämmästyttävää että suomalaiset komiteanjäsenet ovat valmiita laittamaan paikallisten omaisuuden käytölle sääntöjä kysymättä omistajilta. Viranomaisilla pitäisi olla tieto, että 75 % Tenon vesistön Suomen vesistä kuuluu paikallisille kalastuskunnille, joiden jäsenet ovat pääosin saamelaisia. Tätä komitean on syytä selvittää perusteellisemmin.

Komitea sääntötyössään myös rikkoo sekä valtionsa lakeja että kansainvälisiä sopimuksia, varsinkin Finnmarkin lakia (2005), monimuotoisen luonnon lakia (2008), ILO-sopimusta nr 169 ja YK-artikkelia 27. Kaikkiaan rikkomukset ovat niin isoja, että valtion toimet tuhoavat ja estävät saamelaisen materiaalsen kulttuurin toimintaa.

Vaatimuksemme:

1. Vastustamme Suomen ja Norjan välisen sopimuksen allekirjoittamista Tenon vesistön kalastuksesta ja Tenon vesistön kalastussäännön hyväksyntää niillä perusteilla, jotka tulevat ilmi myöhemmin tässä lausunnossa. **Vaadimme Tenon sopimus- ja sääntöehdotuksen hylkäämistä.**

2. Näkemyksemme on, että Tenon sopimus- ja sääntöehdotus tulee hylätä, koska ehdotuksessa on suuria puutteita, jotka voivat rikkoa monien ihmis- ja perusoikeuksia. Ehdotus toteutuessaan aloittaa Tenon laaksossa omaisuuden uudelleen jakamisen.

Näkemyksemme mukaan kalastusoikeuksia ei saa heikentää nykyistä enemmän. Tenon kalastusoikeudet kuuluvat talojen omistusoikeuksiin. Niitä on heikennetty kautta aikojen enemmän kuin muuta kalastusta siinä ajassa kun Tenon vesistön lohenkalastusta on sopimuksella ohjattu. Suomen isojaossa kalasaalis on merkitty taloilla koska pohjoisimmassa Suomessa ei ole maita jotka olisivat taanneet isojakotaloille elannon. Tenonlaakson lohijoet ovat saamelaiden ”peltoja”. Talojen kalastusoikeuksien heikentäminen riuduttaa talojen elinkeinoa.

3. Ehdotamme, että Tenon sopimus- ja kalastussääntöehdotus tulee viedä Suomen eduskunnan käsittelyyn ja ehdotus tulee käsitellä myös perustuslakivaliokunnassa, koska

ehdotus rikkoo saamelaiskulttuurin suojaa, omaisuuden suojaa, yhdenvertaisuutta ja on ihmisoikeuksien seuranta-vaatimusten vastainen.

4. Vaadimme myös, että kalavesien omistajien näkemykset otetaan huomioon sopimus- ja sääntöehdotuksessa. Tosiasia on, että Suomen puolen neuvottelussa ehdotus äänestettiin tasatuloksella ja jo sen olisi pitänyt herättää millaisia huonoja vaikutuksia ehdotus tuo. Norjan puolen neuvotteluissa paikallisia ei oltu edes kutsuttu viimeisiin neuvotteluihin. Näin ollen ehdotamme maa- ja metsätalousministeriölle Suomessa ja ilmasto- ja ympäristöministeriöön Norjassa, että he teettävät sosiaalisen, kulttuurisen, ympäristö- ja oikeudellisen vaikutusten arvioinnin.

5. Ehdotamme, että sopimuksen voimaantulolaissa vahvistetaan saamelaisten kalastusoikeuksien omistajien asema kun sopimusta valmistellaan ja toteutetaan siten, että asetetaan Tenon vesistön paikallishallinto, jolle annetaan toimivalta hoitaa viranomaistehtäviä. Lähtökohtana tulisi olla nykyinen Norjassa vuonna 2011 asetettu paikallinen kalastushallintoelin. Lisäksi venerekisteristä tulisi päättää voimaantulolaissa. Laissa tulisi myös päättää korvauksista, jotka maksetaan ehdotetusta kalastuksen rajoituksista kalastusoikeuksien omistajille, kuten on tehty Suomen puolella Tenon korvauslaissa (501/1991).

6. Suomen valtion on jatkossakin kannettava vastuu ehdotuksen tuomista kuluista, esim. valvonnasta, seurannasta ja tutkimuksesta. Lohikantojen pyynnin määrittämiseen tarvitaan tietoa, kuinka paljon jokiin nousee kutukaloja. Tämän voi toteuttaa kaikuluotausmittarilla, kuten Torniojoella ja Simojoella on tehty.

7. Lisäksi ehdotamme, että Suomi ja Norja ryhtyvät neuvottelemaan uudesta sopimus- ja sääntöehdotuksesta. Kalastusta voidaan rajata nykyisen sopimuksen 7 artiklan perustella ja määritellä vapaa-ajankalastusta esimerkiksi hintojen korotuksilla ja kalastusaikamääräyksillä. Nykyinen sopimus pitää säilyttää voimassa tästä eteenpäinkin.

Suomen puolen osakaskunnat tukevat tätä lausuntoa: Vetsikon, Nuorgamin, Utsjoen kirkonkylän ja Outakosken osakaskunta.

Tenon vesistön lohenkalastusoikeudellisten yhdistys (Deanučázádaga Luossabreavaeaigádiid Searvi)

Tenon vesistön uistelijoidenyhdistys (Deanučázádaga Oagguidsearvi)

Ylä-Tenon siida (Badje-Deanu siida)

Saamaelainen elinkoinoyhdistys (Sámi Ealáhussearvi)

Tenon saamelaisten yhdistys (Deanu Sámiid Searvi)

Tenonlaakson saamelaisten yhdistys (Deatnogátte Sámiid Searvi)

Kotakäräjät (Goahtegearret)